

som **mana** är, har antagligen slingan gjort en omböjning inåt uppåt här nere. Inskriften kan ha haft en kortare avslutning, t. ex. **mana bestan**. Jfr **han uar·mipa·best** Sö. 64.

Transskription:

. . . . *túlf, sun sinn, manna*

Översättning:

. . . . *tulv, sin son, av människor*

31. Toftaholm. Dörarps sn. Sunnerbo hd.

Pl. XXII: 1, XXXVII: 2; Fig. 12.

Litteratur: Bure, J.: Collectanea runica (Fa 6) s. 274, Sveorum runæ (Fa 5); Rannsagn. (Fl. 9: 4); Riksrådet Gustav Bonde: Berättelse angående Toftaholms sätesgård och minnesmärken, avskrift av Gahm-Persson i S. 75 s. 255; B. 1010; Rogberg, J. I.: Dissertatio de Ottingia Berga s. 20 f.; L. 1253; Ihrfors: Smol. sacra III s. 304 med teckning Vistrand: Sockenbeskrivning i N. Sm. Ark. med teckning, Sunnerbo bl. 10, teckning i A. T. A. den 10/9 1880; Steijertz foto i A. T. A. och i Svenska Turistföreningens Årsskrift 1915 s. 356; Kinander i Småländska Hembygdsböcker II s. 45.

I Bures handskrift Collectanea runica (Fa 6) finnes den äldsta läsningen, som är mycket vederhäftig (Fig. 12). Den text, som meddelas i Sveorum Runæ (Fa 5), är delvis rekonstruerad.

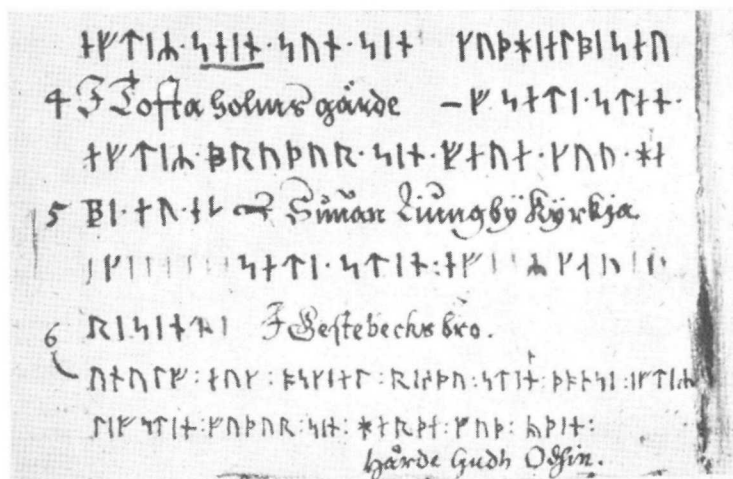

Fig. 12. Sm. 31. Toftaholm och Sm. 34 »Sunnan Ljungby Kyrkja». Ur Bureus: Collectanea runica (Fa 6).

Enligt Bure stod stenen »i Toftaholms gärde», sannolikt samma plats som nu, på ett gärde öster om manbyggnaden. Kykoherde Rubenius säger, att den står »strax widh Ladugården» 1667.¹

Inskriften är vänd mot väster. Stenen är 175 cm. hög, 83 cm. bred, 44 cm. tjock. Runorna äro 11 cm. höga. Inskriften är på det hela taget tydlig utom längst ned, där stenen är ganska starkt vittrad, och i ett par ord till höger, där en stor avflagring inkräktat på ristningen. Runorna med inramning bilda en enkel randslinga. Slingans avslutning har blivit något mera dekorativt utformad än vad som eljest plägar vara fallet på de småländska stenarna. De spår av dekoration, som finnas till vänster om slingans nedre del, kunna utgöra rester av de ornament, som funnits vid dess början. Inskriftytans övre hälft utfylles av ett kors av S:t Georgstyp, 50 cm. högt, 45 cm. brett.

¹ Rannsagn. (Fl 9: 4).

Inskriften lyder:

.... f . sati . stan . aftir . brupur . sin . faua . kuþ . habi . aut .
 1 5 10 15 20 25 30 35

På Bures teckning synes av första ordet endast ett **f** alldeles som på mitt foto, men Bautil läser här **ulf** och likaså J. Rogberg. Då Bures läsning i övriga delar är vederhäftig, kan man miss-tänka, att Bautils tecknare rekonstruerat och genom inflytande från denne även J. Rogberg. Ne-dersta delen av 2 **s** synes knappast. 3 är **a**. Genom vittring är runan vidgad, men övre delen av huvudstaven jämte bistavens vänstra hälft kunna ses. Runt omkring äro starka avflagringar. Ordet efter **sati** är **stan**, ej **stain**, som J. Rogberg uppger. Bure och Bautil läsa **stan**. 13 är **i** ej **e**, som Bautil har läst.¹ 26 är **u** och hela namnet alltså **faua**. Så har Bure läst liksom Bautil och J. Rogberg. L. har ändrat namnet till **Fara**, troligen emedan **faua** ej kan identifieras med något känt namn. Någon ny undersökning ligger ej till grund för ändringen hos L., som i övriga delar citerar Bautils läsning, även med dess fel (**after**, **ant**). Vistrand läser också **fara**. Ett par cm. nedan-för runans topp går en tvärfåra — se avklappningen pl. XXXVII: 2! — som förbinder huvud-stav och bistav, och denna har givit Vistrand ett visst stöd för läsningen **r**, som förmodligen även beror på inflytande från L. Den ifrågavarande fåran är djup men otvivelaktigt av naturen. Liknande fåror synas till höger och vänster om runan. Läsningen **u** kan anses fullt säker. Bistavens nedre del är något kraftigare än den övre, troligen utan någon avsikt från ristarens sida. På den danska Fjænnestevstenen² är **r** i **rispi** en **u**-runa, som förvandlats till **r** genom att en liten inbuktning insatts mitt på bistaven, vilkens nedre del samtidigt förstärkts på insidan. En liknande ändring av **u** till **r** kan även iakttagas på Sö. 179, som professor Wessén påpekat för mig. Det förefaller ej troligt, att Toftaholmsstenens ristare gjort en dylik korrigering, fast förmod-ligen 26 **u** är en felristning för **r**. Runorna 28—30 äro sannolikt **kuþ**, men nedre hälften av dessa runor finnes ej kvar, emedan stenen här är flagrad. Man kan möjligen spåra bottnen av fårorna, men några vallar äro ej synliga. Hos Bure äro dessa runor fullständiga med undantag av 30 **p**:s nedersta del. Inre marglinjen och delar av korset befinna sig också på det skadade området, men dessa streck äro ännu synliga fast svagare än ristningen i allmänhet. Det be-varade av nr 30, vilken runa av sammanhanget att döma bör ha varit **p**, är man snarast be-nägen att uppfatta som övre hälften av ett **u**. Det har alltså, om felristning ej föreligger, varit ett **p** av annan typ än nr 18, med bistaven ansatt vid huvudstavens ändar. Denna **p**-typ före-kommer på Sm. 33 Hamneda gamla kyrka B. I Bautil är 30 **p** av samma typ som 18 **p**, men Bure har uppfattat runan som jag, fast mera av den är synligt på hans teckning. 31—34 **habi** läsas så även av Bure i Fa 6, J. Rogberg och Vistrand. Inga spår finnas av något **i** mellan **h** och **a**, ej heller av något **l** mellan **a** och **b**. 35—37 äro **aut**.³ Nr 36 har sannolikt varit **u**. Man ser en tydlig huvudstav, som är ganska djup, och vars vallar ej äro genomskurna av någon bistav, vilket synes tydligast på den vall, som utgör fårans gräns åt vänster, och runan kan alltså ej vara **n**. Däremot utgår från toppen av huvudstaven ett streck, synligt ett par cm. nedåt, som kan vara av naturen men mycket liknar en **u**-bistav. Bure har fattat denna runa som **u**, Bautil och J. Rogberg läsa **n**. Vistrand har ej sett något vare sig av denna runa eller av den följande. Av 37 **t** har jag endast sett bistavarna. Efter **aut** synes ett streck, som utgår från övre marglinjen och viker av snett ned åt höger. På grund av denna oregelbundna form förefaller det ej att vara en runa, utan hör förmodligen till dekorationen. Bure har ej sett något **t**, utan hos honom följer närmast efter **u** en punkt och därefter ett **e** samt efter detta ett tecken, som liknar övre hälften av ett **s**.

¹ Kock: Ljhist. IV s. 8 anför efter L. detta **after** som exempel på **e** i infortisstavelser.

² D. R. III: 20 (vol. II), bild s. 469.

³ Genom ett beklagligt tryckfel ha dessa runor i Smål. Hembygdsböcker II s. 45 återgivits med **ant**.

Enligt Bautil har första ordet i inskriften varit **ulf**, vilket kan vara riktigt, fast man, som jag påpekat, kan misstänka, att läsningen **ulf** delvis är rekonstruktion. Här skulle alltså föreligga ett exempel på nominativ utan **-r**, se s. 96! **f** kan möjligen vara sista runan i ett kvinnonamn.

stan 6—9 med **a** är det enda exemplet bland dessa inskrifter på en sådan beteckning av den ur gammalt *ai* utvecklade vokalen, som eljest återgives med **i** eller **e**. Denna stavning beror förmodligen på inflytande från den äldre formen **stain** och förekommer även i andra trakter, dock alltid högst sporadiskt, t. ex. i Östergötland **stan** 4 ggr, **stin**, **sten** o. dyl. 90 ggr, **raspi** 5 ggr, **rispi** o. dyl. 74 ggr. Från Uppland har jag antecknat strödda exempel: L. 57, 132, 142, 165, 269 (Sv. Rr. s. 49), 281, 327, 407, 513, från Södermanland: Sö. 50, 55, 62, 121, 123, 128, 151, 164, 198, 203, 210, 238.

24—27 **faua** förefaller att vara ack. av ett rsv. *Fawi*, men något dylikt namn är ej känt från nord. område. Försteman upptar många exempel på *Fava* — »vermutlich zu got. *favs*» — och **faua** skulle kunna vara ett från utomnord. område inlånat personnamn. Dylika äro emellertid sällsynta i runinskrifterna. Wimmer har anført **autia**, **iki:brit**, **æbi**, **ulnoþ**, **mistiuis** gen. från de danska inskrifterna¹, i Sverige kan förmodligen **uinoman** L. 527 (Sv. Rr. s. 38) räknas hit, vars bärare har samma namn som Sigfridslegendens *Vinaman*, **apilstan** L. 677 (Sv. Rr. s. 62), **arnika** D. II: 155 (Sv. Rr. s. 37) och **sutari** L. 545.² Det är emellertid lika troligt, att **faua** är fel-skrivning för **fara**, som redan är belagt, **fara**, ack. Sö. 192. Lgr.-Brate anför inget exempel på detta namn. Ett rsv. *Far(r)i* kan förstås som en kortnamnsform av ett med *Far*- sammansatt namn. Bland dylika namn, som förekomma redan i rsv. tid, märkes **farulfr** L. 602 (Uppland), **farulf** ack. Ög. 166 m. fl. exempel. I fvn. brukas såväl *Fári* som *Farri* såsom binamn. Det förstnämnda sammanställes av Lind med *fár*, n. »vrede, hetsighet, fientlighet», *farri* förekommer som appellativ »landsstrykare».³

31—34 **habi**. Ordet skrives vanligen **hialbi**, men former som **halbi**, **helbi**, **hiabi** och **habi** förekomma understundom. Kock och Noreen antaga, att rsv. **hilbi** återger *helpi* med ljudlagsenligt obruten vokal⁴, Wimmer fattar, synes det, det enkla vokaltecknet i **habi**, **hab** som en ortografisk avvikelse.⁵ Utelämnandet av **l** anse Wimmer och Bugge alternativt kunna bero på ett uttal utan **l**.⁶ Det kan vara felristning.

35—37 **aüt** se s. 51!

Ang. ordföljden se s. 62!

Transskription:

... *f setti stein eptir bróður sinn *Fáva* (~ *Far(r)a*). *Guð hiálpi gndu!*

Översättning:

... *v satte stenen efter sin broder Fåve* (~ *Far(r)e*). *Gud hjälpe anden!*

¹ D. R. Registret s. XXXVI ff.

² Grape: Studier över de i fsv. inlånade personnamnen s. 41 ff. I **apilstan** äro de första runorna osäkra, **arnika** läser Brate (Sv. Rr.) **arnkil**.

³ Lind: Bin.

⁴ Kock: Ljhist. III s. 221, Noreen: Aschw. § 530 anm.

⁵ D. R. vol. III s. 228 f.

⁶ Wimmer: D. R. vol. I s. 165, Bugge: Runverser s. 36.

Göteryds prästgård. Sunnerbo hd.

Pl. XXII: 2.

Litteratur: L. Rydeman: teckning i A. T. A.

Den runristade stenen i Göteryds prästgård, som blev känd för mig genom prosten Rydemans teckning i A. T. A., är ett block, 1 m. långt, 45 cm. högt, av oregelbunden form. Det ligger i en äng c:a 110 m. so. om boningshuset. Dess övre yta, som är 45 cm. bred, är relativt plan men ej tillhuggen eller tuktad. På denna äro runorna anbragta. Stenen har alltså ej formen av en vanlig runsten. Ungefär 1 dm. till höger om den sista runan synes en oval fördjupning, 30 cm. lång, 14 cm. bred på mitten, 5 à 6 cm. djup. Den är emellertid ej huggen. Runorna äro 12 cm. höga. Jag läser:

i k o r
?

De tre första äro fullt tydliga. Den tredje utgöres av en huvudstav med två bistavar på höger sida, vilka sträcka sig snett uppåt. En **o**-runa av denna form förekommer på Sm. 2. Runan skulle även kunna fattas som ett **b** ur den svensk-norska futharken. Den fjärde runan är mera obestämd. Man ser en huvudstav, vars mellersta parti dock ej kan urskiljas, och till höger om den streck, som likna en **r**-bistav. Dennas nedre del framträder som ett med huvudstaven parallellt streck. Mellan övre delen av huvudstaven och bistaven synas emellertid andra streck, som likna bistavar till ett **f**. Runan förefaller att vara någon slags hybrid mellan **r** och **f**.

Göterydsstenen visar föga överensstämmelse med de övriga runmonumenten. Såväl stenens form och runornas plats som inskriftens avfattning ge ett intryck av att vi här ha att göra med en sentida inskrift, en imitation, som ej står i naturligt samband med den övriga runkulturen. Den har emellertid medtagits här, för att den skall kunna bli föremål för övriga bedömares granskning, men ingår ej i serien av de andra småländska runinskrifterna, då den ovan uttalade uppfattningen om dess karaktär förefaller mig ha ganska starka skäl för sig.

32. Hamneda gamla kyrka A. Sunnerbo hd.

Pl. XXIII: 1.

Litteratur: Wibling, C.: Reseberättelse 1893, med teckning, i A. T. A.; J. Wieslander: brev i A. T. A.; Forthmeier: foto 1907 i A. T. A.; Kinander i Småländska Hembygdsböcker II s. 46.

I Hamneda socken, där Sunnerbo härads tingsställe en gång varit beläget¹, finnas två runstenar, Sm. 32 och 33, vilka nu äro uppställda på var sin gravhög i prästgårdens trädgård. De ha tidigare varit inmurade i den gamla kyrkan², som revs i början av 1890-talet³. Kyrkans murar såldes för 75 kronor⁴ till en lantbrukare, som sprängde ned dem med dynamit och använde dem vid byggandet av en ladugård. Genom dåvarande komministerns, pastor Wieslanders, försorg blevo dessa två runstenar räddade undan fullständig förstörelse och uppställdes i prästgårdens trädgård. Enl. Wibling var Sm. 32 inmurad över en å kyrkans norra sida belägen in-

¹ Styffe s. 199.

² Angående denna se Wrangel i N. Sm. Medd. I s. 67.

³ Rosengren: Ny Smål. Beskr. III (Sunnerbo) s. 127.

⁴ Wibling a. a. s. 13.